

Mgr inż. **MARIAN BRODZIŃSKI**
Szkoła Główna Planowania i Statystyki

Lasy w gospodarstwie rolnym i gospodarce narodowej Finlandii *

Леса в сельском и народном хозяйстве Финляндии

Forests in the farms and in the national economy of Finland

W Finlandii udział lasów w strukturze użytków rolnych jest najwyższy w Europie i jeden z najwyższych w świecie. W 1969 r. lasy zajmowały 64,6% użytków rolnych (tab. 1). Z biegiem lat zauważa się nieznaczne, ale systematyczne zmniejszenie procentowe udziału lasów na rzecz gruntów ornych. Jednak w dalszym ciągu są one podstawowym źródłem dochodów gospodarstw rolnych i głównym bogactwem narodowym Finlandii. Należy wspomnieć, że tylko około 9% ogólnej powierzchni kraju jest intensywnie użytkowane rolniczo, w ścisłym tego słowa zna-

Tabela 1
Struktura użytków rolnych Finlandii w latach 1941—1969¹

Wyszczególnienie	Lata							
	1941		1950		1959		1969	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Ogrody	8 681	0,1	13 851	0,1	13 228	0,1	8 062	0,1
Grunty orne	2 295 987	15,4	2 430 887	15,6	2 633 317	16,5	2 665 908	17,6
Łąki	308 614	2,2	214 322	1,4	151 851	0,9	81 544	0,5
Pastwiska sztuczne	69 093	0,5	69 071	0,4	126 150	0,8	72 064	0,5
Lasy ²	10 231 741	69,3	10 794 497 ⁵	69,6	9 346 852	58,6	8 928 334	59,1
Lasy ³					1 409 924	8,8	838 198	5,5
Drogi, place budów, podwórza			157 614	1,0	110 102	0,7	174 357	1,2
Nieuzytki ⁴	1 847 578	12,5	1 854 115	11,9	2 168 197	13,6	2 344 022	15,5
Razem	44 761 694	100,0	15 534 357	100,0	15 959 621	100,0	15 112 494	100,0

¹ Opracowano na podstawie wydawnictwa Instytutu Ekonomiki Rolnej w Helsinkach Maatalous Yleinen Maatalouslamenta. Suomen Vivallinen Tilasto 1950, 1959, 1970 r.

² Lasy o dobrej jakości drewna.

³ Lasy o słabej jakości drewna.

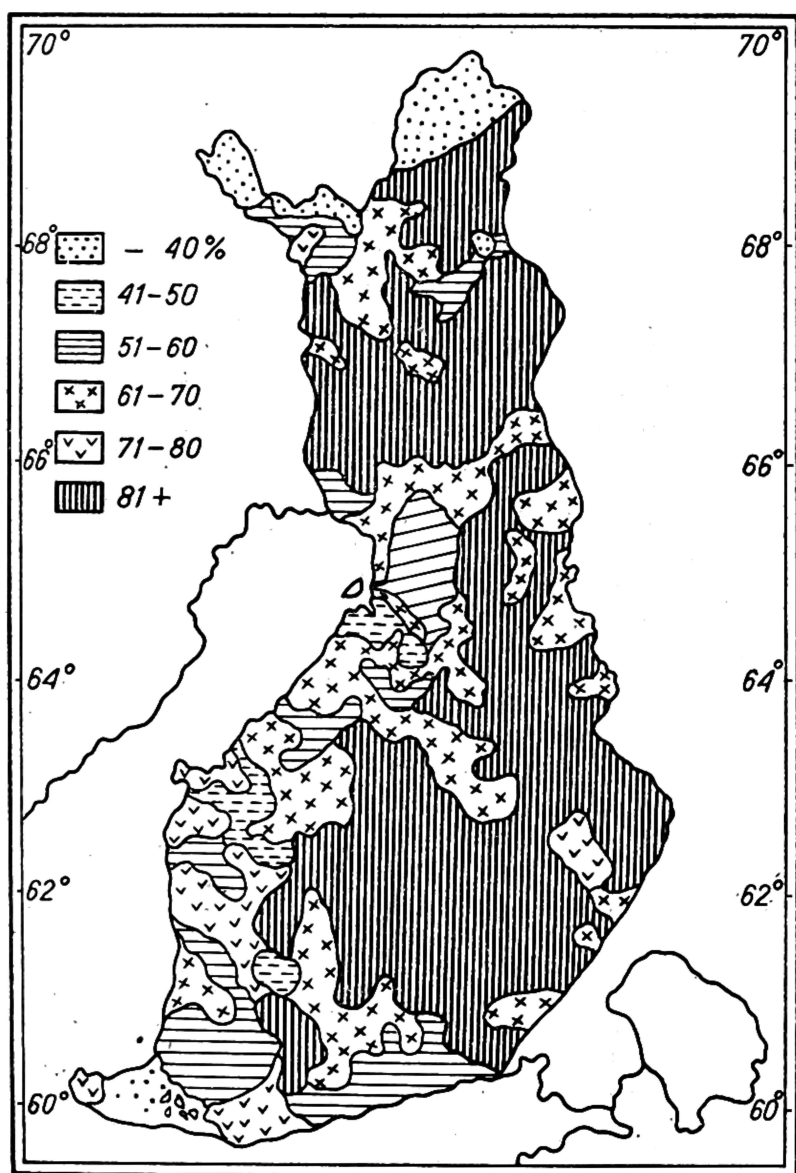
⁴ Zaliczono tu skały, tundrę, bagna.

⁵ Do 1950 r. nie dzielono lasów według wartości technologicznej.

* Materiały do napisania artykułu zebrano w Instytucie Ekonomiki Rolnej w Helsinkach, podczas odbywania stażu naukowego w 1970 r.

czeniu, resztę stanowią głównie lasy i wody. Ten stan rzeczy spowodował, że Finowie swe lasy powszechnie nazywają „zielonym złotem” — Vihreä Kultra.

Jedną z cech charakterystycznych rolnictwa fińskiego jest to, że mniejsze obszarowo gospodarstwa rolne, położone w 75% w północnej i środkowej części kraju, mają obszary lasów większe ponad 60 ha. Głównym źródłem dochodów tych gospodarstw są właśnie dochody z lasów. Średni obszar gospodarstw powiększa się w miarę przesuwania się na południe Finlandii, gdzie skoncentrowane są główne obszary gruntów ornych. Regiony południowe i południowo-zachodnie są wybitnie rolnicze. Im dalej

Rys. 1. Lesistość Finlandii.
Źródło: Nils Westermarck Finnish Agriculture. Helsinki 1968 r.

na północ tym zwiększa się średni obszar lasów w przeliczeniu na 1 gospodarstwo.

Produkcja leśna w Finlandii opiera się w głównej mierze, tj. w 75% na lasach prywatnych; 15% to lasy państwowe i 10% lasy towarzystw. Na statystyczne gospodarstwo rolne przypadało średnio w 1969 r. około 40 ha lasów, podczas gdy średni obszar gospodarstwa rolnego wynosi około 9 ha. Roczny przyrost wynosi około 2 m³/ha. Ogólny zapas szacowany jest na 1,5 mld m³, co w przeliczeniu na 1 mieszkańca daje około 358 m³, a więc jest to znowu najwyższy wskaźnik w Europie. Natomiast roczny przyrost (bez kory) szacuje się na około 44 mln m³.

Struktura drzewostanów przedstawia się następująco: sosna — 43%,

świerk — 38%, brzoza — 17%, osika, olcha, dąb i inne — 2%. Zwraca uwagę fakt, że w fińskiej statystyce od 1950 r. podawane są lasy w dwóch pozycjach: o dobrej jakości drewna, które stanowią ponad 90% ogólnej powierzchni lasów, oraz o słabej jakości.

Wobec stale rosnącego zapotrzebowania na drewno i związanego z tym podniesienia, w ostatnich latach, jego pozyskania do granicy przyrostu, naukowcy i leśnicy fińscy podejmowali i podejmują obecnie energiczne kroki w kierunku wydatnego zwiększenia ogólnego przyrostu masy drzewnej¹. W tym też to celu w Finlandii stosuje się na szeroką skalę prace i kapitałochłonne zabiegi, jak osuszenie bagien i torfowisk z jednoczesną regulacją stopnia nawodnienia i nawożenia gleb leśnych sztucznymi nawozami. Dąży się również do bardziej energicznego i skuteczniejszego wprowadzenia szybko rosnących gatunków drzew o wysokiej przydatności. Władze państwowe i towarzystwa leśne oraz naukowcy opracowali w latach sześćdziesiątych tzw. plan „Mera”, który uwzględnia kompleks zabiegów hodowlanych i pielęgnacyjnych łącznie z pracami melioracyjnymi w celu radykalnego zwiększenia przyrostu masy drzewnej. Według tego planu przewiduje się, że nastąpi 60-procentowy wzrost pozyskania masy drzewnej. W 1964 r. wybudowano 37 tys. km. zbiorczych rowów melioracyjnych, zmeliorowano ponad 185 tys. ha powierzchni leśnej, przygotowano do zalesienia ok. 105 tys. ha oraz pobudowano 1,4 tys. kilometrów utwardzonych dróg leśnych. Lasy fińskie są utrzymane w dużej kulturze. Prace w lesie są prawie w pełni zmechanizowane, znalazły tu zastosowanie na szeroką skalę maszyny i urządzenia leśne produkcji krajowej jak i importowane, przede wszystkim ze Szwecji np., do korowania drewna, transportu, jak również do pielęgnacji szkółek oraz do prac melioracyjnych.

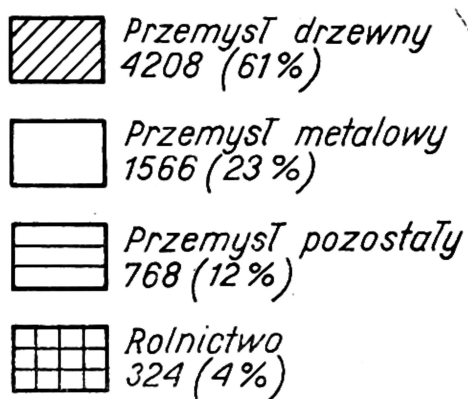
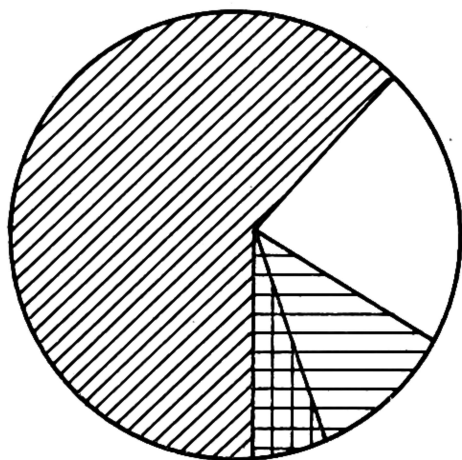
Charakterystyczną cechą fińskich gospodarstw rolnych położonych w północnych rejonach kraju jak również w pewnym stopniu i w południowych jest to, że ich właściciele (z reguły gospodarz oraz synowie) praktycznie jeszcze przed świętami Bożego Narodzenia wyjeżdżają do prac w lesie i pozostają tam w specjalnych barakach przeważnie do końca marca lub początku kwietnia. W północnych rejonach kraju, a więc tam, gdzie jest najwięcej lasów w przeliczeniu na jedno gospodarstwo rolne, panują również najwyższe mrozy wahające się w granicach 40—60°C.

Jak już wspominałem, wpływ lasów na ekonomikę fińskich, indywidualnych gospodarstw rolnych, jest bardzo znaczny. Główną korzyścią dla właściciela gospodarstwa i jego rodziny wynikającą z posiadania lasów jest możliwość wykorzystania w pełni stałych zasobów siły żywej oraz pociągowej w okresie zimy. W Finlandii las spełnia praktycznie rolę drugiego pracochłonnego miejsca pracy dla ludności rolniczej. Okres zimowy, który np. na północy kraju trwa 9 miesięcy jest dla gospodarstw rolnych tak intensywny jak praca w polu podczas żniw czy też wykopków. Lasy oraz chów bydła mlecznego, jako podstawowe źródła dochodów w Finlandii spowodowały równomierny rozkład pracy żywej w ciągu roku. Nie występują z reguły dysproporcje między poszczególnymi okresami

¹ Do rozwoju fińskiej nauki z zakresu rolnictwa i leśnictwa przyczyniło się wielu wybitnych uczonych. Do najbardziej znanych z nich należał A. K. Cajander (1879—1943), który stworzył szeroko znaną teorię o typach leśnych. Doczekała ona szerokiego zastosowania w praktyce leśnej wielu krajów. Y. I. Ivessalo przeprowadził w latach 1921—1924 badania z zakresu ustalania zapasów drzewa w fińskich lasach. Były to pionierskie badania tego typu w świecie.

prac w gospodarstwie rolnym jako całości. Połączenie lasów z gospodarstwem rolnym w warunkach fińskich jest zjawiskiem powszechnym i ekonomicznie uzasadnionym.

W ostatnich latach dochody z lasów wynosiły 500—800 mln Fmk rocznie, co w przeliczeniu na statystyczne gospodarstwo rolne stanowiło ok. 15—20% ogólnej wysokości dochodu rolniczego. Lasy stanowią więc dla gospodarstw rolnych, w skali masowej, poważne źródło dochodów, które w zależności od obszaru i położenia gospodarstwa są dość znacznie

Ryc. 2. Struktura i wielkość eksportu w mln Fmk w latach 1968—1970 r.

Źródło: Landwirtschaft in Finnland. Maszynopis powielony. Aussenhandel. Helsinki 1971 r.

zróżnicowane. Przy dokładnej analizie danych liczbowych z indywidualnych gospodarstw rolnych położonych w środkowej oraz północnej części kraju prowadzących rachunkowość rolną wynikało, że dochody za pracę w lesie właściciela gospodarstwa i jego rodziny w tych okręgach wynosiły 50—70% ogólnej wartości dochodu rolniczego. Jest to w tych rejonach dominująca pozycja dochodów ludności rolniczej, które są uzupełniane dochodami z pracochłonnych gałęzi produkcji zwierzęcej, jak chów bydła mlecznego, który w zależności od obszaru i położenia gospodarstwa daje 41,3—74,2% ogólnej wartości dochodu rolniczego, podczas gdy w północnej Finlandii w latach 1966—1968 stanowił on 84,3%¹. Lasy oraz bydło

¹ Finlandia nie ma większego wyboru co do uprawy roślin. Jej warunki klimatyczno-glebowe dyktują, co należy uprawiać, a więc chodzi tu o produkcję przede wszystkim pasz objętościowych, które zajmowały aż 47,3% gruntów ornych w 1969 r. (siano 34,7%, pastwiska sztuczne 9,5%, siano-kiszonki 1,5%, zielonki 0,6%). Gdy doda się do tego jeszcze uprawę zbóż pastewnych (32,1%), to uzyska się wymowną liczbę 75,4% gruntów ornych. Z tego wynika, że Finlandia ma korzystne warunki naturalne do produkcji zwierzęcej — bogatą bazę paszową. W fińskich gospodarstwach rolnych produkcja roślinna praktycznie jest prawie w całości przetwarzana na mięso, mleko i jaja.

mleczne są więc podstawowym źródłem dochodowości gospodarstw, jak również jedną z podstaw fińskiej gospodarki narodowej.

Jak wspomniałem lasy wpływają istotnie na poziom ekonomiki gospodarstw rolnych, co z kolei powoduje wzrost i tak stosunkowo wysokiego standardu życia ludności rolniczej. Oprócz tego odgrywają one również jedną z podstawowych i głównych ról w fińskiej gospodarce narodowej jako całości. W handlu zagranicznym lasy, przemysł drzewny oraz celulozowo-papierniczy są dominującą pozycją (tab. 2).

Tabela 2

Udział rolnictwa, leśnictwa, przemysłu drzewnego oraz celulozowo-papierniczego w ogólnej wielkości fińskiego eksportu w mln Fmk² w latach 1954—1969¹

Rok	Rolnictwo	Leśnictwo	Przemysł				Razem przemysł	Inna produkcja	Razem
			drzewny	celulozowo-papierniczy	metalowy	pozostały			
1954	51	136	497	617	210	51	1375	4	1566
1956	62	173	405	818	251	71	1545	0	1780
1958	107	193	578	1152	340	107	2177	2	2479
1960	160	206	842	1337	474	142	2795	4	3165
1962	144	189	770	1589	663	175	3197	3	3533
1964	230	90	896	2020	610	285	3810	2	4132
1966	264	59	863	2297	877	456	4493	2	4818
1967	261	54	866	2384	1081	580	4911	4	5231
1968	327	56	1158	2994	1566	768	6486	5	6874
1969	362	73	1400	3374	2002	1109	7885	16	8336
%									
1954	3,3	8,7	31,7	39,4	13,4	3,2	87,7	0,3	100,0
1956	3,5	9,7	22,7	46,0	14,1	4,0	86,8	0,0	100,0
1958	4,3	7,8	23,3	46,5	13,7	4,3	87,8	0,1	100,0
1960	5,1	6,5	26,6	42,2	15,0	4,5	88,3	0,1	100,0
1962	4,1	5,3	21,8	45,0	18,8	5,0	90,5	0,1	100,0
1964	5,5	2,2	23,5	53,0	16,0	6,0	92,3	0,0	100,0
1966	5,5	1,2	17,9	47,7	18,2	9,4	93,2	0,0	100,0
1967	5,0	1,0	16,9	45,6	20,6	11,1	93,9	0,1	100,0
1968	4,8	0,8	16,8	43,6	22,8	11,2	94,4	0,0	100,0
1969	4,3	0,9	16,8	40,5	24,0	13,3	94,6	0,2	100,0

¹ Opracowano na podstawie Facts about Finland, Helsinki 1970 r. Economie Life, Foreign Trade s. 24. oraz Finnland stellt sich vor. Helsinki 1967 r. Aussenhandel s. 25.

² Fmk — fińska marka, dzieli się na 100 pennia. Jeden dolar równa się około 4,21 Fmk.

Charakterystyczną cechą fińskiego eksportu jest to, że w ostatnich latach zarejestrowano ostry regres udziału leśnictwa w ogólnej wartości eksportu. Jeśli od początku lat sześćdziesiątych (tab. 2) Finlandia eksportowała znaczne ilości drewna w stanie surowym, to obecnie eksport ten zanika. Przeciwnie, nawet importuje się już do Finlandii drewno okrągłe, poza, oczywiście, importem surowca egzotycznego. Również udział przemysłu drzewnego i celulozowo-papierniczego w eksporcie maleje, chociaż wielkość absolutna wyraźnie rośnie. Jest to spowodowane bardzo dynamicznym w ostatnich latach rozwojem przemysłu metalowego, jak również

innych przemysłów, w wyniku czego uległa podwojeniu wartość produkcji przemysłu metalowego w fińskim eksporcie. W miarę rozwoju uprzemysłowienia kraju udział rolnictwa i leśnictwa maleje i odgrywa małą rolę w eksporcie. Jest to zjawisko normalne i powszechnie znane. Z danych tabeli 2 wynika, że przemysły drzewny oraz celulozowo-papierniczy są podstawowymi przemysłami Finlandii w dalszym ciągu dynamicznie się rozwijającymi. O znaczeniu i miejscu lasów w gospodarce narodowej może również w pewnym stopniu świadczyć fakt, że jego udział w tworzeniu dochodu narodowego jest stosunkowo wysoki (łącznie z rolnictwem w 1970 r. stanowił ok. 15%). Udział lasów w tych odsetkach wynosi ok. 40% (tj. 6,8%), co stanowi ok. 2 016,3 mln Fmk. Rejestruje się niesłychany wzrost absolutny udziału lasów w dochodzie narodowym. Wzrost on niespełna pięciokrotnie w latach 1950—1970.

W miarę rozwoju przemysłu ulega wyraźnej zmianie struktura zawodowa ludności fińskiej. W 1910 r. 66,9% ludności zajmowało się gospodarką rolną i leśną, w 1960 r. odsetek ten wynosił 37,9. W chwili obecnej ludność zatrudniona w rolnictwie i leśnictwie stanowi ok. 25% ogółu zatrudnionych, z czego w samym leśnictwie pracuje niespełna 5%.

* * *

W całym życiu gospodarczym Finlandii, a szczególnie w rolnictwie, spółdzielczość odgrywa bardzo istotną rolę. Wśród członków spółdzielni przeważającą część stanowią rolnicy. Spółdzielczość w Finlandii rozpoczęła swą działalność już na początku XX wieku, kiedy to prof. dr H. G e b h a r d założył Towarzystwo Pellervo w celu rozwijania współpracy między gospodarstwami rolnymi. Spółdzielczość rolnicza w Finlandii ma bogate i długie tradycje. Kilka spółdzielni powstało już na przełomie XIX i XX w. (np. spółdzielczość mleczarska „Valio” — 1905 r., Pellervo — 1899 r.). Od 1901 r., gdy wszedł w życie Akt o Spółdzielczości, w całym kraju pozakładano różnego rodzaju zrzeszenia spółdzielcze. Główne grupy tych zrzeszeń dotyczyły przede wszystkim spółdzielczości magazynowej, mleczarskiej i zrzeszeń kredytowych. Założenie tych zrzeszeń było niezbędne ze względu na zachodzące stosunkowo szybko zmiany warunków ekonomicznych i społecznych wsi fińskiej na przełomie XIX i XX wieku, spowodowane rozwojem przemysłu, rolnictwa oraz wzrostem konkurencji na światowym i wewnętrznym rynku rolnym.

Członkostwo i wielkość obrotów w różnych gałęziach spółdzielczości w 1964 r. przedstawiono w tabeli 3. Należy podkreślić, że w 1969 r. spółdzielczość liczyła 1,3 mln członków, a więc znacznie więcej niż wynosi liczba gospodarstw rolnych.

Podobnie rozwinęła się również spółdzielczość leśna, chociaż jest ona nieco młodsza od innych. Mniejsze obszarowo gospodarstwa leśne, nie mogły konkurować z gospodarstwami wielkoobszarowymi. Nawet różnego rodzaju subwencje, będące wyrazem interwencjonizmu państwowego, nie ratowały sytuacji ekonomicznej grupy właścicieli małych obszarów leśnych. Subwencje mają różny charakter i wagę. Wiadomo jest, że z interwencjonizmu państwowego korzystają w stosunkowo dużym stopniu gospodarstwa wielkoobszarowe. Pozostałe mają mniejszą możliwość korzystania z różnych form pomocy państwowej. Interwencjonizm pań-

Rodzaje spółdzielni, ich liczba i obroty¹

Wyszczególnienie	Liczba spółdzielni	Liczba gospodarstw w tys.	Wartość obrotów mln Fmk
Kredyt Towarzystw	504	308	1609
Spółdzielczość Mleczarska	286	179	930
Spółdzielczość Ubojowa	13	123	292
Spółdzielczość Magazynowa	356	277	1723
Spółdzielczość leśna	2	62	77

Nils Westermarck Finnish Agriculture, Helsinki 1964. Farmr's Co-Operative Movement s. 63.

stwowy niewiele poprawia sytuację ekonomiczną mniejszych obszarowo gospodarstw rolnych i nie jest w stanie w zasadzie uchronić je przed likwidacją. W celu łagodzenia m. in. tych problemów, rolnicy fińscy, jak już wspomniano, zakładali różnego rodzaju spółdzielnie, a wśród nich leśne. W rzeczywistości, potrzebę spółdzielczości odczuwali właściciele mniejszych gospodarstw leśnych w celu sprzedaży produktów drzewnych po korzystnych cenach.

Poważna rola gospodarki leśnej i przemysłu drzewnego w ekonomice Finlandii nadaje duże znaczenie samej spółdzielczości leśnej i przemysłu drzewnego. Spółdzielczość ta rozwinęła się w latach znacznie późniejszych i ma odmienne formy organizacyjne niż spółdzielczość innych rozwiniętych krajów Europy zachodniej. Jest ona reprezentowana w zasadzie przez jedną spółdzielnię o zasięgu ogólnokrajowym, a mianowicie przez Krajową Spółdzielnię Leśną (Osuuskunta Metsälütto) oraz przez kierującą się w pewnym stopniu zasadami spółdzielczymi, lecz posiadającą formę działalności ekonomiczno-organizacyjną spółki akcyjnej — Centralę Właścicieli Lasów (Metsänomistajain Metsäkeekus). Krajowa Spółdzielnia Leśna zrzesza prawie wyłącznie osoby fizyczne (ok. 62 tys. członków) tzn. przede wszystkim gospodarstwa rolne jak również właściciele obszarów leśnych bez gospodarstwa rolnego. Natomiast Centrala Właścicieli Lasów zrzesza osoby prawne tj. spółdzielnie tartaczne, gromady wiejskie jak również w pewnym stopniu osoby fizyczne (co stanowi łącznie około 3,5 tys. członków).

W 1948 r. osiągnięto między tymi organizacjami porozumienie dotyczące współpracy gospodarczo-organizacyjnej. Na mocy tego porozumienia organizacje te pozostają wobec prawa samodzielnymi, niezależnymi jednostkami gospodarczo-prawnymi, ściśle ze sobą związanymi. W wyniku porozumienia Spółdzielnia Leśna przejęła ok. 90% akcji Centrali Właścicieli Lasów i ustalono, że kierownicze funkcje w obydwu organizacjach pełnione będą przez te same osoby. Uzgodniony został również podział kierunków działalności gospodarczej a mianowicie: Spółdzielnia Leśna objęła całe przetwórstwo drewna, natomiast Centrala Właścicieli Lasów przede wszystkim zbyt drewna i wyrobów tartacznych. Współpraca pomiędzy Spółdzielnią Leśną o Centralą Właścicieli Lasów jest szeroka i ciągle zwiększająca pole działania. W wyniku tej współpracy Spółdzielnia opanowała i podporządkowała sobie niemalże w zupełności Centralę.

Powierzchnia lasów znajdująca się w posiadaniu członków Spółdzielni wynosi obecnie ok. 2,6 mln ha co stanowi ok. 12% wszystkich lasów Finlandii. Na każdego członka Spółdzielni przypada ok. 40 ha lasów tzn. tyle, ile wynosi średni obszar lasów przypadający przeciętnie na statystyczne gospodarstwo rolne. Spółdzielnia w zasadzie nie obejmuje swoim zasięgiem małych drobnych właścicieli lasów, których część zrzeszona jest w mniejszych, słabych ekonomicznie spółdzielniach tartacznych, będących członkami Centrali Właścicieli Lasów.

Najwyższą władzą prawną Spółdzielni jest zgromadzenie delegatów w skład którego wchodzi 76 jej członków. Delegaci wybierani są w 17 obwodach wyborczych, które zasięgiem swoim pokrywają się z terenowymi oddziałami okręgowymi Spółdzielni. Oddziały okręgowe przede wszystkim skupują surowiec drzewny lub wyroby tartaczne od członków i przekazują je następnie do przetwórci. Natomiast przetwórcze prowadzone są przeważnie przez spółki akcyjne, będące z reguły w całości lub w części własnością Spółdzielni, a więc i spółki te są opanowane przez Spółdzielnię.

Zakres produkcji drzewnej prowadzonej bezpośrednio lub pośrednio przez Spółdzielnię jest bardzo szeroki. Spółdzielnie i opanowane przez nie spółki akcyjne prowadzą tartaki, fabryki zapalek, celulozy, sulfitu oraz różne produkty chemiczne.

Obroty Spółdzielni wraz ze spółkami szacuje się na ok. 4,5 mld Fmk, co odpowiada ok. 13,5 mln dolarów.

W wyniku poczynionych obserwacji, w różnych grupach obszarowych gospodarstw położonych w różnych rejonach kraju, przeprowadzonych rozmów z ludźmi praktyki i nauki zorientowałem się, że spółdzielczość rolnicza w Finlandii jest siłą napędową rozwoju fińskiej gospodarki narodowej oraz rolnictwa jako całości.

Spółdzielczość wiejska w Finlandii spełnia istotną rolę w postępie techniczno-ekonomicznym całego rolnictwa i warunków życia ludności wiejskiej. Bez jej dynamicznego rozwoju niemożliwy byłby osiągnięty poziom wydajności pracy w rolnictwie i leśnictwie, ani też poziom produktywności. W sumie zdecydowało to z czasem o poziomie życia rolników. Rozwój spółdzielczości rolniczej w decydującej mierze przyczynił się również do pobudzenia społecznej aktywności ludności wsi przez szeroki udział rolników w samorządzie spółdzielczym.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 7.I.1972 r.